

GONDOLATOK A SZOCIÁLIS BIZTONSÁG ÉRVÉNYESÜLÉSÉRŐL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NEMZETKÖZI JOG SZEREPÉRE

**Thoughts on the enforcement of social security,
with special reference to the role of international law**

BERÉNYI LAURA*

Absztrakt: A II. világháborút követő időszak kiemelt jelentőséggel bírt az emberi jogok koncepciójának és védelmének kialakulásában, elvi jellegű kiindulási alapokat biztosítva ezáltal a 21. századi jogalkotási környezetnek. Jelen műben alapvető célkitűzésem a szociális biztonsághoz való jog egyes aspektusainak feltérképezése, a hazai szabályozás keretein túllépve, a nemzetközi vonatkozások vizsgálatának fényében. A vonatkozó szabályozás alakulásán túlmenően különösen érdekfeszítő kérdésnek vélem a foglalkoztatási válsághelyzetek kezelésére bizonyos tekintetben megoldási lehetőséget jelentő feltétel nélküli alapjövedelem bevezetésének kérdését.

Kulcsszavak: *szociális jogok, szociális biztonság, alapjogok, foglalkoztatási válsághelyzet, feltétel nélküli alapjövedelem*

Abstract: The period after the II. World War was of paramount importance in the development of the concept and protection of human rights, thus providing a theoretical starting point for the legislative environment of the 21st century. In the present work, my basic objective is to examine certain aspects of the right to social security, going beyond the framework of domestic regulation, in the light of the examination of international aspects. In addition to the development of the relevant regulations, I consider the issue of the introduction of an unconditional basic income, which is in some respects a possible solution to the crisis in employment, to be a particularly interesting issue.

Keywords: *social rights, social security, fundamental rights, employment crisis, unconditional basic income*

* DR. BERÉNYI LAURA
II. évfolyamos PhD-hallgató
Miskolci Egyetem ÁJK
Civilisztikai Tudományok Intézete
Munka- és Agrárjogi Intézeti Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros
jogberi@uni-miskolc.hu

Bevezetés

A szociális jogok, a szociális biztonsághoz való jog érvényesítése kiemelt relevanciával bír mind nemzeti, mind nemzetközi viszonylatban az egyének, illetőleg az államok szempontjából egyaránt. Hiszen a méltányos alapon működő munkaerőpiacok, s a jóléti rendszerek kialakításának támogatása érdekében alapvető jelentőségű a szociális jogok érvényesítésének biztosítása, a szükséges intézményrendszer megteremtésével.¹

A nemzetközi jog hosszú ideje tartalmaz rendelkezéseket az egyéneket érintően, ám több évnek kellett elteltie ahhoz, hogy az egyének ne úgy jelenjenek meg a nemzetközi jogalkotásban, mint „a szabályozás tárgyai, esetlegesen kedvezményezettjei”. Az emberi jogok elismerésére a 18–19. század polgári alkotmányai útján került sor. Elsődlegesen a nagyhatalmak vindikálták maguknak azon jogosultságot, hogy beavatkozhatnak, s humanitárius intervenciót hajtsanak végre azon államokkal szemben, ahol többek között zsarnokságban tartják a lakosokat, üldözik a keresztényeket. A 19–20. század fordulóján felerősödő szerepet kapott az egyének – a háború áldozatainak – közvetett védelme a hadviselési szabályok kodifikálásával. Mérföldkövet jelentett a 20. században a francia származású Georges Scelle elmélete, mely szerint – ellentétben a korszak által általánosan elfogadott tételekkel – az egyének általános nemzetközi jogalanyisággal bírnak, ebből következően pedig a különféle szervezeteket, önkormányzatokat, s így magát az államot is különböző formában egységesült emberi közösségekként aposztrofálta. Elméletét azonban a korszak valósága nem támasztotta alá teljes mértékben, mivel az államok erőfölénye továbbra is éreztette hatását a nemzetközi jog valamennyi meghatározó területén. Tovább nehezítette a helyzetet a benemzetközi politika, mely kétséget kizáróan hozzájárult a hitlerizmus népiértésének előkészületeihez, valamint a másik szélsőséges irányzat, a marxizmus-leninizmus eszméjéhez kötődő szuverenitást abszolutizáló felfogás is, melyek mind ellentétben álltak az egyének jogalanyiságának elismerésével. Így a hitlerizmus legyőzését követően, a jogállamiság újjáépítése után megjelentek a nemzetközi jog területén azon nemzetközi okmányok, melyek deklarálták az emberi jogokat.²

Az eddigiek fényében kijelenthető, hogy az emberi jogok nemzetközi jogi védelme a második világháborút követő jogfejlődés eredményének tekinthető, ám kiemelendő, hogy bizonyos lényegi alapvetések a természetjogi iskola, illetőleg a felvilágosodás nézetrendszerében is fellelhetők voltak.³

¹ KLEMENCICS Andrea: Az Emberi Jogok Európai Bírósága által előidézett változások a magyar jogrendszerben. *Pro Futuro* 2015/2., 109–122. <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2015/2/5389>; HUNGLER Sára: Nemzeti érdekek és szociális integráció az Európai Unióban – az európai jogok szociális pillérének kísérlete az integrációra. *Állam- és Jogtudomány* LIX. évfolyam, 2018/2., 36.

² KOVÁCS Péter: *Nemzetközi közjog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2011, 179–180.

³ KOVÁCS: i. m. 180.

1. Szociális jogok és a szociális biztonság megteremtésének fundamentumai

A szociális biztonság nemzetközi vetületeinek vizsgálatakor a szociális jogok biztosítják az alapvető kiindulási pontot. A szociális biztonság megteremtésének vonatkozásában kulcsfontosságú szerepe van az állami intézkedéseknek: tipikusan biztosítási típusú, segélyezési típusú, állampolgári jogon járó ellátások, illetve ezek kombinációjával kerül megvalósításra egy konkrét államon belül a szociális biztonság feltételeinek megteremtése. Vagyis többnyire vegyes rendszerként működő szociális ellátórendszer keretén belül törekszik arra a szóban forgó állam, hogy a szociális biztonság feltételeit a lehető legteljesebb mértékben biztosítsa állampolgárai számára.⁴

A szociális jogok, illetve a szociális biztonsághoz való jog a második generációs alapjogok körébe tartoznak, amelyek jelentős eltéréseket mutatnak alapvető vonásaikat tekintve az első generációs alapvető jogoktól, így például az élethez, emberi méltósághoz, törvény előtti egyenlőséghez való jogosultságoktól.⁵ Míg az első generációs jogok esetében ugyanis az állam elsődlegesen tartózkodásra, ön-maga korlátozására köteles, addig a második generációs jogok vonatkozásában már az állam aktív szerepvállalása a megkövetelt, ám bizonyos esetekben a jogok egyes aspektusai hasonlóan tartózkodási kötelezettséget jelentenek az állam számára, mint ahogy ez megfigyelhető például a művelődéshez való jog kapcsán.⁶ Az állami

⁴ JAKAB Nóra – MÉLYPATAKI Gábor – SZEKERES Bernadett: *A szociális biztonság nemzetközi kérdései*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2016, 9.

⁵ „Az emberi jogok ún. generációin a következőket értjük: az első generációba tartoznak az angol forradalom, az amerikai függetlenségi háború és a francia forradalom idején megjelent jogok, azaz alapvetően a polgári és politikai jogok, szabadságjogok. A második generáció a bismarcki szociális törvényhozáshoz, a mexikói alkotmányhoz és az oroszországi bolsevik forradalom jogalkotásához kötődik, azaz végső soron az ún. gazdasági és szociális jogok tartoznak ide. A harmadik generáció az ezredfordulón alakult ki, a másik kettőnél jóval bizonytalanabb tartalommal jelent meg, rendszerint a fejlődéshez való jogot, a békéhez, az egészséges környezethez való jogot értik alatta. A kialakulás időpontja szerinti osztályozás azonban inkább csak didaktikai szempontból bír jelentőséggel, jóval több a gyakorlati jelentősége a jogok tartalma szerinti csoportosításnak.” KOVÁCS: i. m. 180. Továbbá lásd még: KLEMENCICS: i. m. 109.

⁶ Alexy nézete szerint, az egyes alapjogok többszörösen tagolhatók attól függően, hogy az állam és az egyén relációjában milyen kapcsolat kialakítására törekednek. Alexy felosztásában az alapjogok klasszikus „alapstruktúrája”, a valamihez való jog – Rechte auf etwas – két vonatkozásban értelmezhető röviden összefoglalva. E jogok egy része arra irányul, hogy az állam tartózkodjon valamilyen magatartástól, amely kifejeződhet az egyén cselekvési szabadságának biztosításában és nem akadályozásában, valamely, egyénhez köthető tulajdonság vagy adott helyzet esetében a hátrányos befolyásolástól való tartózkodásban, továbbá egy adott jogállás, jogi helyzet tőrésében, elismerésében, illetve nem felszámolásában. Ezen jogokat Alexy – gyűjtőfogalomként – *Abwehrrechte*-nek nevezi. A jogok másik csoportja ezzel ellentétben már aktív magatartást, fellépést követel az állam részéről, amelyeknek egy része tényleges, másik része normatív beavatkozást takar. Ezeket a jogokat Alexy *Leistungsrechte* kifejezéssel illeti. Lásd erről

beavatkozás célja alapvetően kettős jellegű: egyrészt a kiegyenlítést hivatott megteremteni a gyengébb fél javára, másrészt egyéb, meghatározott kritériumokra tekintettel anyagi eszközöket biztosít.⁷ Fontosnak vélem kiemelni azonban, hogy az államok a gazdasági és szociális jogok esetében nem készek elfogadni ugyanazt a szigorú számonkérési rendszert, mint az első generációs jogok esetében,⁸ hanem csupán rendszeres beszámolási kötelezettséget vállalnak magukra nézve arról, hogy a kitűzött célok elérése érdekében milyen mértékű erőfeszítéseket tettek egy adott időszakban.

A nemzetközi jogalkotás eredményei is hasonló követelményeket fogalmaznak meg, melyek a kutatásom későbbi pontjain részletesen kerülnek elemzésre. Ezen körbe sorolható az egyetemes jogosultságokat felvonultató Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, a *Gazdasági, Szociális, Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* (kihirdette az 1976. évi 9. törvényerejű rendelet), amely az államok részéről ugyancsak elsődlegesen programjellegű kötelezettségvállalást tartalmaz. Továbbá, külön említést érdemel az ugyancsak jelentős rendelkezéseket tartalmazó 1961. október 18-án Torinóban kelt *Európai Szociális Karta*, amely preambulumban kifejezett utalást tesz az 1950-es Emberi Jogok Európai Egyezményére. Deklarálja, hogy az abban nevesített alapvető polgári, politikai jogok, illetőleg szabadságjogok érvényesítésével összhangban került sor a Karta megalkotására.⁹ Jelentősége azonban a munkajog területéhez kötődően is megmutatkozik, mivel első tíz cikkében – kiterjesztő értelmezés szerint – a munkához való jogot egyes részterületeire fókuszálva határolja körül. Az Európai Szociális Karta már egy rendkívül komplex követelményrendszert állít fel. A Karta I. részében olyan szociális jogok szerepelnek, amelyekkel kapcsolatban az államok azt fogadták el, hogy minden lehetséges – akár nemzeti, akár nemzetközi jellegű – eszközzel arra fognak törekedni, hogy olyan feltételek álljanak elő, melyek elősegítik a jogok és alapelvek legteljesebb mértékű érvényre juttatását. A II. rész cikkekre tagolt, amelyek közül a részes államoknak hét meghatározott cikkből legalább ötöt kötelező elfogadniuk.

bővebben: Robert ALEX: *Theorie der Grundrechte*. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1996, 171–228.

⁷ „A polgári és politikai jogok, a szabadságjogok (például kínzás tilalma, jogképességhez való jog, egyenlőség, vallásszabadság, magánélet tiszteletben tartása, sajtó- és véleménynyilvánítási szabadság) alapvetően ugyanis az állam részéről nemtevési kötelezettséget jelentenek. Így tehát e jogok biztosítása vagy ingyenes, vagy szerény költségvetési háttérű. A gazdasági és szociális jogok (munkához való jog, méltányos életszínvonalhoz való jog, anyaság védelme, művelődéshez való jog) biztosítása viszont az állam részéről komoly anyagi háttérrel feltételez: munkahelyek létesítését vagy annak ösztönzését, munkanélküli- és szociális segélyezést, családi pótlékokat, iskolahálózat fenntartását.” KOVÁCS: i. m. 180. Továbbá lásd még: KLEMENCICS: i. m. 109.

⁸ Az első generációs jogok esetében a sértett individualizálódik, mely lehetővé teszi a számonkérés és az esetlegesen szükséges reparáció intézményének megfelelő szintű kiépítését és működtetését. Lásd erről bővebben: KOVÁCS: i. m. 180–181.

⁹ 1999. évi C. törvény, az Európai Szociális Karta kihirdetéséről preambuluma [Európai Szociális Karta (Torino, 1961. október 18.)].

A kötelező cikkek a következők: a munkához való jog, a szervezkedési jog, a béralkuhoz való jog, a társadalombiztosításhoz való jog, a szociális és egészségügyi segítségre való jog, a család joga a szociális, jogi és gazdasági védelemhez, és a migráns dolgozók és családjaik védelemhez és segítséghez való joga.¹⁰

Az *Európai Szociális Karta* rendelkezései pedig teljes mértékben körülhatárolják azon jogosultságok összességét, melyek lefedik a szociális biztonsághoz való jog tartalmát, s erre tekintettel rávilágítanak a nemzetközi jogi és az európai uniós szabályozás fókuszára és céljára. Ezen jogosultságok tehát a következők:

- a társadalombiztosításhoz való jog,
- a szociális és egészségügyi segítségre való jog,
- a család joga a szociális, jogi és gazdasági védelemhez, és
- a migráns dolgozók és családjaik védelemhez és segítséghez való joga.¹¹

2. A nemzetközi jogi normák kapcsolata a magyar jogrendszerrel

A vizsgálatom tárgyát képező terület minél részletesebb feltérképezése érdekében elengedhetetlennek vélem a kutatásom jelen pontjához érve – a bevezetésben felvonultatott gondolatokhoz kapcsolódóan –, hogy górcső alá vegyem a nemzetközi jog és a belső jog egymáshoz való viszonyának alakulását, mintegy megalapozva a következő fejezetben kifejtésre kerülő alkotmánybírósági gyakorlat bemutatását a szociális biztonsághoz való jog érvényesítése kapcsán.

A nemzetközi jogi normák adott államon belüli érvényesítése megköveteli, hogy a nemzeti jog és a nemzetközi jog kapcsolata tisztázott legyen. A nemzetközi jogtudomány művelői visszatérően azzal a kérdéssel szembesülnek, hogy az államok, ill. a nemzetközi jog alanyai pontosan milyen alapon kötelesek betartani, magukra nézve kötelező erejűnek elismerni a nemzetközi jog szabályait, azon túlmenően, hogy az államok közössége – mint társadalmi jelenség – önmagában feltételezi a jogi normák meglétét az egymás közti kapcsolat rendezése érdekében. A kérdés megválaszolására két irányzat eltérő alapokon nyugvó indokolása nyújt eligazodást.¹²

Az egyik fő irányzat képviselői alapvetően a nemzetközi jog szabályainak formális, alaki megközelítésére helyezik a hangsúlyt, míg a konkuráló iskola elsődlegesen a tartalmi elemeket látva vetve igazolja elméletét.¹³

¹⁰ KOVÁCS: i. m. 182–190.; JAKAB – MÉLYPATAKI – SZEKERES: i. m. 9–10.; lásd még JAKAB – MÉLYPATAKI – SZEKERES: *A szociálpolitika jogi alapjai a XXI. század társadalmi kihívásainak tükrében*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2017, 11–19.

¹¹ JAKAB – MÉLYPATAKI – SZEKERES: *A szociális...*, 10.

¹² KOVÁCS: i. m. 25.

¹³ A nemzetközi jog kötelező erejének igazolásához kapcsolódóan az alaki megközelítés két jellemző aliskolája a voluntarista és a normativista iskola. A Windscheid nevéhez köthető akaratemélet (*Willenstheorie*) koncepciójának alapja arra a feltevésre épül, hogy a jogban a legmeghatározóbb az állami akarat. A teóriát tovább gondolva, a szuverenitás elmélettel összhangban Jellinek szerint a nemzetközi jogban az államok önkorlátozása érhető tetten. Ezzel szemben Triepel elmélete szerint a nemzetközi jog kötelező

Mindezek mentén, két nagy elméleti irányzat különböztethető meg a belső jog és a nemzetközi jog viszonyát tekintve: a monizmus és a dualizmus irányzata.

A monista elméletek a jogrendszer egységének elvéből indulnak ki, így számukra a nemzetközi jog és a belső jog együtt képezi az egységes jogrendszer integráns részét egy adott államon belül, vagyis jogi természetüket tekintve nem lehet jelentős különbségeket tenni köztük. Ezen megközelítés viszont szükségképpen felveti a primátus kérdését a vonatkozásukban. A dualizmus irányzatának alapvető feltevése azon koncepcióra épül, mely szerint nem vonható párhuzam a belső jog és a nemzetközi jog között, mert lényegi és minőségi jellegű eltérések jellemzik a jogok természetét, azaz egymástól elkülönült, független jogrendszereként kell tekinteni rájuk.¹⁴

Hazánk vonatkozásában az Alkotmánybíróságnak tulajdonítható kiemelt szerep a belső jog és a nemzetközi jog kapcsolata tisztázásának tekintetében, ám egészen a rendszerváltásig nem született a kérdés rendezésében kifejezett alkotmányos rendelkezés. A Magyar Köztársaság Alkotmányának 7. § (1) bekezdése tartalmazott elsőként konkrét rendelkezést ennek tárgyában. Az 1989. évi XXXI. törvénnyel beiktatott, 1989. október 23. és 2011. december 31. napja között hatályos előírás kimondta: „A Magyar Köztársaság jogrendszere elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait, biztosítja továbbá a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangját.”¹⁵

A rendelkezés értelmezésében az Alkotmánybíróság az 53/1993. (X. 13.) AB határozatában a dualista berendezkedést vezette le a szöveg alapján. A testület álláspontja szerint a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait leszámítva, a nemzetközi szerződések magyar jogrendszerbe történő beépítése egyenként, speciális transzformáció útján történhet meg csupán. Fontos továbbá az állami szervek

ereje az állami akaratok egybeolvadásával magyarázható (*Vereinbarungstheorie*), mely hallgatolagos formában jelenik meg a nemzetközi szokásjogban. A normativista iskolához kapcsolódóan a *Kelsen* nevéhez köthető normapiramis elmélet értelmezésének alapján, a nemzetközi jog kötelező ereje már azon a ponton realizálódik, ahol elfogadjuk a nemzetközi jog jogi természetét. A természetjogi iskola képviselői szerint a nemzetközi jog szabályai bizonyos isteni vagy természeti eredetű szükségszerűségeket fejeznek ki, s az anarchia elkerülése érdekében az államok szükségszerűen kötelezőként kell, hogy elfogadják őket. Valamint szükséges kiemelni a tisztán materialista iskola képviselői közül a *Georges Scelle*-hez köthető szociológiai iskola elméletét, melynek lényege azon elképzelésben rejlik, hogy ahol van együtt élő közösség, ott szükségképpen megjelennek és rögzítésre kerülnek az együttélés szabályai. Lásd erről bővebben: KOVÁCS: i. m. 25–26.

¹⁴ KOVÁCS: i. m. 27–28. Továbbá lásd erről: SÜLYÖK Gábor: *A nemzetközi jog és a belső jog viszonyának alaptörvényi szabályozása*. 2012, 17., <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2012/1/sulyok.pdf>, 2020. augusztus 29.

¹⁵ 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról, 7. § (1) bekezdés. Lásd. 1989. évi XXXI. törvény az Alkotmány módosításáról. [*Magyar Közlöny* 1989/74. szám (1989. október 23.), 1219.]

kiemelt szerepe is a nemzetközi kötelezettségek és a belső jog összhangjának megteremtése érdekében.¹⁶

Az alkotmányos rendelkezésnek azonban szembe kellett néznie a hazai jogtudomány képviselőinek bírálataival a 7. § (1) bekezdése kapcsán, sürgetve a módosítások megtételét. Ennek nyomán, az Alaptörvény Q) cikkének 2012. január 1. napjától hatályos rendelkezései közé került a napjainkban is érvényesítendő nemzetközi jogi klauzula,¹⁷ melynek legjelentősebb – szerkezeti jellegű – változtatása, hogy egyetlen cikkben került szabályozásra a magyar állam nemzetközi kapcsolataival és a nemzetközi joghoz fűződő viszonyát érintő valamennyi alkotmányos rendelkezés. Az Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdése kapcsán megemlítendő, hogy a jogalkotó a kötelezettségek alanyaként a nemzetközi jog és a belső jog összhangjának biztosítása kapcsán „Magyarországot” jelöli meg, szemben az előzőleg hatályos alkotmányi rendelkezésben szereplő fordulattal, mely ezen kötelezettséget a „Magyar Köztársaság jogrendszerére” telepítette.¹⁸

3. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata a szociális biztonsághoz való jog érvényesülése kapcsán

A magyar Alkotmánybíróság a szociális biztonsághoz való jogosultság kérdskörét számos alkalommal értelmezte, s elemezte. Alapvetően egyetérttek a testület azon általános megállapításaival, amelyek értelmében a szociális biztonság nem jelent sem biztosított, garantált jövedelmet, sem pedig azt, hogy adott esetben a gazdasági viszonyok kedvezőtlen alakulásának eredményeként ne csökkenhetne az állampolgárok korábbiakban elért életszínvonala. Az államot terhelő kötelezettségeket az alkotmányos rendelkezések általános jelleggel nevesítik a polgárai szociális biztonságához kapcsolódóan.¹⁹

¹⁶ SULYOK: i. m. 18–19.

¹⁷ „(1) Magyarország a béke és a biztonság megteremtése és megőrzése, valamint az emberiség fenntartható fejlődése érdekében együttműködésre törekszik a világ valamennyi népével és országával. (2) Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját. (3) Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.” Lásd Magyarország Alaptörvénye, Q) cikk. [*Magyar Közlöny* 2011/43. szám (2011. április 25.), 10656.]

¹⁸ SULYOK: i. m. 19–23.

¹⁹ Az Alkotmány 7. § (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaság jogrendszere elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait, biztosítja továbbá a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangját. Az Alkotmánybíróság utal arra, hogy a nemzetközi jog ugyan a pacta sunt servanda vagyis a szerződések tiszteletben tartásának elvére épül, de ismeri az előzőekben már többször idézett rebus sic stantibus clausulát is abban az értelemben, hogy a szerződéskötéskor fennálló körülményekben utóbb bekövetkező olyan jelentős változások, amelyek a felek jogainak és kötelezettségeinek arányát lényegesen megváltoztatják, jogalapot adnak a szerződés módosítására. Lásd erről bővebben: 32/1991. (VI. 6.) AB határozat.

Az első generációs, klasszikus szerkezetű jogok és a szociális jogok közötti különbség kapcsán az Alkotmánybíróság a következő megállapításokkal élt. A szociális biztonsághoz való jog esetében az alapjogi viszony az egyén javára az államot tevésre, pozitív cselekvésre kötelező igényt fogalmaz meg meghatározott körülmények bekövetkezte esetén. Más szóval az állam köteles arra, hogy az egyén magánszférájába hatoljon, hiszen éppen ebben rejlik a pozitív, aktív magatartást előíró kötelezettség lényege. Az állam tehát fogalmilag nem hatolhat be alapjogkorlátozás címén – és a hagyományos alapjogok esetében kidolgozott módszertan szerint²⁰ – az egyén cselekvési szabadságába, mivel fogalmilag már eleve jelen van. Így pedig a szociális biztonsághoz való alapjognak az állam behatolása révén történő korlátozása elvileg és fogalmilag egyaránt elképzelhetetlen, gyakorlatilag pedig értelmezhetetlen. Az alkotmányossági vizsgálat kizárólag arra vonatkozhat, hogy az alkotmányos rendszerek működnek-e az államban, azaz hogy a megfelelő alrendszerek, intézményrendszer létrehozása megtörtént-e, illetőleg megfelelően működtetik-e azokat. Kívül esik az alkotmányos szabályokon, hogy az állam milyen további szociális rendszereket működtet és abba mely esetszoportokat vonja be. Továbbá nem tartozik a szociális biztonság jogának keretei közé annak megítélése sem, hogy Magyarország korábbi Alkotmányának 70/E. § szerinti rendszereket és alrendszereket részleteiben, konkrétan, milyen eszközökkel, milyen módon, mely szolgáltatásokkal és milyen mértékű szolgáltatásokkal valósítja meg.²¹

Magyarország Alaptörvénye a korábbi Alkotmány²² szabályaihoz képest új fogalmakat teremtett az egyes szociális jogokat illetően. Véleményem szerint a legjelentősebb fordulatként az állami szerepvállalás *törekvésként* való megfogalmazása emelhető ki, a „*megélhetéshez szükséges ellátásra való jogosultság*” helyett, amelynek alapján a rászorulóknak minősülő személyek támogatásra jogosultak. Mindez lehetővé teszi, hogy egyes szociális intézkedéseket arra tekintettel tegyennek meg, hogy az igénybe vevők végeznek-e a közösség számára hasznos tevékenységet. Az időskori ellátás tekintetében a szövegezés átveszi azon korábbi alkotmánybírói döntésekben megfogalmazott álláspontot, amely szerint *a nyugellátás egyik elve és alapja a társadalmi szolidaritás, amely esetben a nemek közötti különbség tehető és a nőkre nézve kedvezőbb szabályokat állapíthatnak meg.*²³

4. A nemzetközi jogi szabályozás

A II. világháborút követő időszakban megfigyelhető nemzetközi jogi jogfejlődés, s ezzel összefüggésben egyes intézmények eddig nem látott megjelenése világvi-

²⁰ Kiss György: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*. Justis Bt., Pécs, 2010, 3–11.

²¹ 56/1995. (IX. 15.) AB határozat.

²² Az 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról [átfogóan módosította: 1989. évi XXXI. törvény az Alkotmány módosításáról. *Magyar Közlöny* 1989/74. szám (1989. október 23.)], 1219.

²³ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) Szabadság és felelősség. XIX. cikk. Lásd még: JAKAB – MÉLYPATAKI – SZEKERES: *A szociális...*, 11–12.

szonylatban kulcsfontosságú szerepet játszott az alapjogok univerzalitásának erősödésében.

Az ENSZ – vagyis az Egyesült Nemzetek Szervezete – megalakulása a II. világháborút követően történt meg, megalapozva az emberi jogok univerzalitásának erősítését, egyúttal a nemzetközi jog fejlődését globális viszonylatokban. Alapokmánya 1945. október 24-én lépett hatályba, hazánk pedig tíz évvel később, 1955-ben lett a tagja. Az ENSZ égisze alatt számos emberi jogi tárgyú szerződés született. Idesorolhatók az olyan általános kereteket lefektető szerződések – melyek az előző fejezetben említésre kerültek –, mint

- az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948),
- a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (Magyarországon kihirdette: 1976. évi 8. tvr.),
- a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (kihirdette: 1976. évi 9. tvr.).²⁴

Az emberi jogok fontossága már az előkészítő munkálatok során megjelent: az 1941. augusztus 14-i Atlanti Charta rendelkezései jelentettek azon esszenciális alapot, melyből az emberi jogok nemzetközi intézményrendszere kialakult, fókuszban a béke megteremtésének kívánalmával. Az ENSZ Alapokmánya több ponton – preambulum, 1. cikk (3) bek., 55. cikk, 62. cikk (2) bek., 68. és 76. cikk – kifejezett utalást tesz az emberi jogokra, de inkább csak általánosan, nevesítve közülük az egyenlőséget és ezzel összefüggésben a fajra, nemre, vallásra való különbségtétel tilalmát. Több helyen megfogalmazza továbbá a szociális haladásra és az életfeltételek javítására vonatkozó eszméjét az Alapokmány, viszont azt a kérdést nyitva hagyja, hogy konkrétan mely jogosultságokat részesíti védelemben.²⁵

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata külön kiemelését érdemel az emberi jogok univerzalitásának megalapozásának tekintetében. A legtöbbször megjelenő formula a dokumentum szövegében a „mindenkinek joga van...” vagy a „senkit sem lehet...” fordulatok, melyek kifejezett hangsúlyt helyeznek a nyilatkozatban megjelenő jogosultságok egyetemes mivoltára.²⁶ Álláspontom szerint, noha meg-

²⁴ JAKAB – MÉLYPATAKI – SZEKERES: A szociális..., 9–10.

²⁵ KOVÁCS: i. m. 182.

²⁶ Ezen a ponton figyelemfelkeltőnek vélem megemlíteni Hayek elméletét az egyetemes jogok koncepcióját érintő ellentmondás tekintetében. A Nyilatkozat 24. cikkelyének tartalmával összefüggésben – amelynek értelmében minden személynek joga van a pihenéshez, a szabadidőhöz, nevezetesen a munka időtartamának észszerű korlátozásához, valamint az időszakonkénti fizetett szabadsághoz – azzal a kérdésfeltevéssel él, hogy vajon ez miként értelmezhető példának okáért a bennszülött eszkimók vonatkozásában, ám mindez feltételezhetően észszerűtlen lenne a szöveg szigorú értelmezésének keretei között. A téma szempontjából azonban Hayek egy olyan általános és súlyos kritika megfogalmazásával élt mindezzel összefüggésben, mely nem csupán a szóban forgó nyilatkozatra, hanem bármely hasonló tartalmú dokumentum, bármely hasonló tartalmú megfogalmazására vonatkoztatható. Álláspontjának fókuszába azon felvetést helyezte, mely alapjaiban kérdőjelezi meg az általánosan megfogalmazott egyetemes jogosultságok deklarálását. A koncepció értelmében a Nyilatkozat szerzőinek nem lett volna sza-

oszlanak a vélemények a nemzetközi dokumentumokban deklarált egyetemes jogok szerepe s kikényszeríthetősége kapcsán,²⁷ mégis elvitathatatlan a jelentőségük többek között a szociális jogok alapjogi minőségének garantálásában, törekedve ezáltal a szociális biztonság legszélesebb körű megteremtésére.

Vizsgálódásom jelen pontjához érve, eddigi megállapításaim fényében kétséget kizáróan körvonalazódik, hogy a nemzetközi szabályozás fejlődése, az emberi jogok koncepciójának formálódásához, univerzalizálásának erősödéséhez kapcsolódóan elért eredmények kulcsfontosságú alappillért jelentenek a munkajogi szabályozás egészére tekintettel. Az alapjogok éreztetik hatásukat a munkajogi szabályozást illetően, melyből adódóan megállapítható, hogy a klasszikus értelemben vett munkajogi védelem túlterjeszkedik a munkajogi jogviszony sajátosságain, s ettől jelentősen tágabb kontextusban is elhelyezhető. Hiszen, a munkajogi védelem olyan alkotmányos elveken nyugszik, mint az élethez való jog, az emberi méltóság, egyenlőség, a munkához és a foglalkozás szabad megválasztásához, valamint a szociális biztonsághoz való jog.²⁸

bad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a dokumentumban minimális követelményekként megfogalmazott egyetemes jogok (universal rights) csupán elérhetetlen kíváncsalak a jelenben s a belátható jövőben egyaránt. Ebből eredően pedig csupán egyfajta felelőtlen játék mindez a joggal, mely a legkevésbé sem összeegyeztethető a jog általános rendeltetésével, mi több, mindez leginkább negatív tartalommal tölti meg a jogot. A Nyilatkozat preambuluma is él konkrét kritikai megjegyzésekkel Hayek. Azon kitételt, mely szerint minden személy és a társadalom minden szerve – a jelen nyilatkozat állandó szem előtt tartásával – az oktatás és a nevelés útján előmozdítja a jogok és szabadságjogok tiszteletben tartását, pusztán egy megkapó fordulatként értékeli. Lásd erről: Friedrich August HAYEK: *Law legislation and liberty*. Routledge and Keegan Paul, London, 1976, 104–105.

²⁷ A nemzetközi dokumentumokban deklarált egyetemes jogok kikényszeríthetőségéhez kapcsolódóan Kiss György több tekintetben osztja Hayek álláspontját, s több, későbbiekben keletkező nemzetközi dokumentum hatástalanságát. Azonban kiemeli, hogy mindemellett megkérdőjelezhetetlen ezen ünnepélyes nyilatkozatok szerepe az alapjogok általánossá tételében, illetve az e jogok tartalmára vonatkozó széles körű megegyezés sikerében, összességében mérföldkövet jelentve az alapjogok szabályozásához kapcsolódóan. Lásd erről: KISS: i. m. 84.

²⁸ A munkajog kihívásairól lásd: H. COLLINS – K. D. EWING – A. MCCOLGAN (2012): *Labour Law*. Cambridge University Press, Cambridge, 2012, 38–44. Lásd még: Ralf ROGOWSKI – Robert SALAIS – Noel WHITESIDE: *Transforming European Employment Policy – Labour Market Transitions and the Promotion of Capability*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2011, 229–242.; Rosemary OWENS: *The Future of the Law of Work, A Review Essay of Labour Law in an Era of Globalization: Transformative Practices and Possibilities*. *Adelaide Law Review* 2002, 23, 345–373. Az antidiszkriminációs jogalkotás célcsoport-integrációra gyakorolt hatásáról lásd: Simon DEAKIN: *Equality, Non-discrimination and the Labour Market*. Civitas: Institute for the Study of Civil Society. London, 2002, 41–56.; Anne GRAY: *Flexicurity: Solution or Illusion?* In: Michael Gold: *Employment Policy in the European Union*. Origins, Themes, Prospects. Palgrave Macmillan, New York, 2009, 45–65.

4.1. A nemzetközi jog természete a szociális biztonsághoz való jog érvényesítése során

Kutatásom eddigi megállapításainak fényében álláspontom szerint megállapítható, hogy a nemzetközi jogi jogalkotás eredményei kiemelkedő jelentőséggel bírtak a minden embert megillető, egyetemes jogok koncepciójának kimunkálása és garantálása tekintetében. S nincs ez másként a szociális biztonság megteremtésének kapcsán sem.

Az első generációs alapjogok közül a szociális biztonsághoz való joghoz szervesen kapcsolódik az előzőekben említésre kerülő emberi méltósághoz való jog, továbbá a gazdasági jogok közül a megfelelő életszínvonalon való élethez, a munkához való emberi jogok is. A szociális biztonság, a munka és a megfelelő életszínvonal megteremtése egyfajta vállalatot fejez ki az államok részéről. Az egyes államok egymás viszonylatában tiszteletben kell, hogy tartsák az adott állam erre vonatkozóan kialakított intézményrendszerét, továbbá védik és kölcsönösen segítik ezen jogok érvényesítését. Kiemelten releváns azonban annak meghatározása, hogy milyen konkrét intézkedéseket vezet be egy állam a jogok biztosítása és érvényre juttatása érdekében. Mert bár az kizárólag a szóban forgó állam hatáskörébe tartozik, a nemzetközi jogból eredő kötelezettségekre tekintettel viszont hatással bír más államokra, s állampolgárookra egyaránt.

Annak indoka, hogy miért az adott állam határoz a megvalósítás módjáról, alapvetően arra a tényre vezethető vissza, hogy az adott ország teljesítő- és teherbíró képességére más államnak nincs ráhatása, amelyet a gazdasági környezet jelentősen befolyásol.²⁹ A szociális biztonsághoz és munkához való jog biztosítása például

²⁹ Ezen a ponton érdekesnek vélem megemlíteni Schmidt Péter gondolatait, aki számos munkájában vizsgálta a szociális jogok jogi természetét. Megállapításai szerint „a szociális biztonságra vonatkozó előírások az emberi jogok részévé válnak akkor, amikor azok már nem egyszerűen állami célok, feladatok, hanem a jog eszközeivel kikényszeríthető alanyi jogok még akkor is, ha nem az államhatalmat korlátozzák, hanem pozitív állami kötelezettségvállalást jelentenek”. Ebből eredően az alkotmányban helye van példának okáért a munkanélküli-segélyhez, a családi pótlékhoz, a társadalombiztosításhoz való jogra vonatkozó rendelkezéseknek is. Kiemeli ugyanakkor, hogy „ebben a formában nem állampolgári jog a művelődéshez való jog, a munkához való jog, a munka mennyiségének és minőségének megfelelő díjazásához való jog stb., mert ezekben keverednek a jogilag releváns, kikényszeríthető jogok és az állami célkitűzések”. Ettől függetlenül szilárd meggyőződése, hogy ez utóbbiakat „még ezekben a formájukban” sem lehet az alkotmányból kiiktatni. Tekintettel arra, hogy az állami szerepvállalás kifejezetten igényli az alanyi joggá nem változtatható előírások alkotmányba foglalását, mert ennek hiányában, pusztán a jogpozitivizmus eszközeivel az állam társadalmi szerepének meghatározása nem lenne elképzelhető. Lásd erről bővebben: SCHMIDT Péter: A gazdasági, szociális, kulturális jogok természetéről. *Jogtudományi Közöny* 1979/11., 705–712.; továbbá: SCHMIDT Péter: Még egyszer a szociális jogok természetéről. *Acta Humana* 1994/14., 3–9.

ennek körében kifejezetten olyan jogosultságok, melyek jelentős hatással bírnak a nemzetgazdaság stabilitására, a munkaerőpiac alakítására.³⁰

Mindezen körülményekre tekintettel, a közösségi szociális jogban fokozottan érvényesül a *szubszidiaritás elve*, amely szerint mindaddig, amíg egy adott szociális kérdés tagállami szinten megoldható, addig nem kerül a Közösség hatáskörébe. Valamennyi esetben, különösen szociális kérdésekben, az Európai Unió csak akkor és annyiban jár el, amikor és amennyiben hatékonyabban tud fellépni, mint a tagállamok. Hasonló helyzettel találkozhatunk a nemzetközi szerződések vonatkozásában is, amelyek kapcsán az államok szuverenitásának tiszteletben tartása az elsődleges célkitűzés, amelyek betartása a *pacta sunt servanda* elvén és az államok önkéntes jogkövetésén alapul.

A gazdasági és szociális jogok nemzetközi szintű védelme mindig beleütközött abba a problémába, hogy a demokratikus jogállamok rögzíteni kívánták a jogok katalógusát, ám nem elhanyagolható tényezőként árnyalja a helyzetet, hogy tiszteletben tartásuk az előbb említett önkéntes jogkövetésen alapul. Mindez magában hordozza azon problematikus helyzetet, hogyha egy állam például nem biztosítja a szociális biztonsághoz való jogot, azaz nem alakítja ki jogrendjében azokat a feltételeket, amelyek a szociális biztonságot a lehető legmagasabb szinten biztosítják az állampolgárok számára, akkor sem kerül sor jogi szankció alkalmazására. A szankció hiányának két fő oka:

- a szociális biztonsághoz, munkához és megfelelő életszínvonalon való élethez való jogok tartalmának bizonytalan volta, továbbá az, hogy a megvalósítás, – mint fentebb említésre került – az adott állam rendelkezésre álló forrásainak függvénye, valamint
- az államok szuverenitása és autonómiája a szociálpolitikai kérdésekben.

A gazdasági és szociális jogok természete az eddigiek fényében előrevetíti a nemzetközi jog mozgásterét ezen jogok megvalósításának ellenőrzése, és a jogok kikényszeríthetősége terén.

A szociális biztonsághoz való jog közvetlenül nem kényszeríthető ki a bíróság előtt, vagyis nem lehet ezen jog megsértésére közvetlenül hivatkozni egy bírósági perben, ilyen formában nem beszélhetünk alanyi jogról ennek kapcsán. Tehát, amennyiben az egyén úgy érzi, hogy a magyar állam nem biztosította számára a szociális biztonsághoz való jogosultságot, pusztán ezen jog sérelmére hivatkozva nem érvényesítheti ezen jogát eredményesen egy bírósági eljárás során, hiszen ez a jog önmagában nem kérhető számon egy államon. Nem érvényesítheti ilyen módon, mivel az állam a szociális biztonság rendszerét kialakította és működteti, mindenki számára elérhetően. Felvetődik azonban a kérdés, hogy mire van akkor lehetősége az egyénnek. A szociális biztonsághoz, a megfelelő életszínvonalon való élethez és munkához való jog egyéni jogosultságként való érvényesítését segítik az ún. *szatellita jogok*. Mit is jelent ez? Ennek kapcsán érdemes példának okáért megvizsgálni a munkához való jogosultságot, amelyhez szatellita jogként kapcsolódik a szakképzéshez való jog. A szakképzéshez való jog sokkal inkább egy lehetséges

³⁰ JAKAB – MÉLYPATAKI – SZEKERES: A szociális..., 15–16.

állapot megvalósításáról szól, mint amit a munkához való jog hordoz magában, ami nem más, mint a teljes foglalkoztatottság megvalósítása. Az egyén sikerebben érvényesítheti jogait ebben az esetben a szakképzéshez való jog sérelmére hivatkozással, mintha a munkához való jog sérelmére hivatkozna az eljárás során. A szociális biztonsághoz való joghoz, mint szatellita jog kapcsolódhat például a tulajdonhoz való jog. Erre tekintettel a nyugellátások mértékének drasztikus csökkentése esetén például a tulajdonhoz való jog sérelmére hivatkozással eredményesebben lehet érvényesíteni a szerzett jogokat.³¹

A téma vonatkozásában folytatott kutatás eredményeként kijelenthető a nemzetközi jog természetének kapcsán, hogy az államok mindenképpen tiszteletben tartják egymás szuverenitását a gazdasági és szociális jogok, szociális biztonsághoz, megfelelő életszínvonalon való élethez és munkához való jog kérdésében. Ez az államok közötti nemzetközi kapcsolat egyik elve, a belügyekbe való beavatkozás tilalma, az erőszak alkalmazásának tilalma, a viták békés rendezésének elve, az államok együttműködésének elve és a nemzetközi kötelezettségek jóhiszemű teljesítésének elve mellett.³²

Okkal tehető fel kérdés, hogy mi értelme a gazdasági és szociális jogi nemzetközi normaalkotásnak szankció nélkül. Hangsúlyozni kell, hogy a fent kifejtettek alapján a gazdasági és szociális jogok esetében nincs szankció, ám a politikai és polgári jogok vonatkozásában – mint például a kínzás tilalma, véleménynyilvánítás szabadsága - sor kerül szankció alkalmazására. A gazdasági és szociális jogok, így a szociális biztonsághoz, munkához való jog kiegészítik például az emberi méltósághoz, élethez, törvény előtti egyenlőséghez való jogot, amely utóbbiak polgári és politikai jogok csoportjába tartoznak. Ebből látható, hogy a kettő nem létezhet egymás nélkül, egymást erősítve fejtik ki erejüket. A gazdasági és szociális jogok nemzetközi és uniós szintű szabályozása a folyamatos gazdasági és politikai fejlődés eredményeképpen jelentkezett a II. világháborút követően.

Fenti megállapításokra tekintettel megítélésem szerint egyfajta anomália figyelhető meg az egyén – állam – nemzetközi közösség viszonylatában. Habár az egyénnek joga van a szociális biztonsághoz, az államtól közvetlenül mégsem kényszeríthető ki annak megvalósítása. Viszont az állam kötelességeként jelenik meg ennek biztosítása, amelyet a nemzetközi közösség el is vár tőle, ám a közösség sem szoríthatja rá semmilyen konkrét intézkedésre. Csupán a kijelölt irányok mentén van némi mozgásteret a szóban forgó jog biztosítására a szociális ellátórendszer kiépítésével és működtetésével. Tehát a jogi harc szankció nélkül zajlik.

³¹ Az ún. szatellita jogosítványokról lásd bővebben: KARDOS Gábor: A szociális jogok jogi kikényszeríthetőségének lehetőségei. *Esély* 1996/6., 21–22.; Az államok közötti nemzetközi kapcsolatok elveiről lásd bővebben: KOVÁCS: i. m. 232–252.

³² KOVÁCS: i. m. 232–252.

5. Úton a legteljesebb körű szociális biztonság megteremtéséhez?

Fentiek tükrében értelmet nyer, hogy az államok éppen ezért csupán nemzeti jelentések tételére vállalkoznak az adott jogosultság megvalósításáról, érvényesülésének módjáról egy meghatározott időszakban, konkrétumot azonban nem vállalnak. Konkrét vállalásnak tekinthetnénk, ha az államok úgy nyilatkoznának, hogy példának okáért a szociális biztonsághoz való jogot oly módon garantálják, hogy mindenki számára biztosítanak egy meghatározott összegű alapjövedelmet. Ilyen tárgyú vállalás megtételére az államok részéről pedig a fenti okok miatt nem kerül sor.

Kiemelném azonban a napjainkban ismételten megjelenő és erősödő igényt az Európai Unióban a feltétel nélküli alapjövedelem bevezetését szorgalmazva. A koncepció nem új keletű, elsőként *Martin Luther King* tett említést a garantált jövedelemről, mint a szegénység felszámolásának legegyszerűbb és leghatásosabb eszközéről egy 1968-as beszédében, valamint az ő nevéhez köthető a jövedelembiztonság fogalmának bevezetése is a köztudatba.³³ A feltétel nélküli alapjövedelem koncepciójának részletes elemzésétől jelen vizsgálódásom során eltekintenek, ám nélkülözhetetlennek vélem ezen elképzelés lényegének rövid és tömör felvázolását a szociális biztonsághoz való jog biztosítása kapcsán.³⁴ A feltétel nélküli alapjövedelem bevezetése mellett érvelők meggyőződése szerint egy olyan, mindenkinek alanyi jogon járó jövedelemforrás, mely nem kötődik semmilyen kritériumhoz, megfelelő megoldást jelenthet az egyének jövedelmi és vagyoni különbségeik mérséklésére, a mélyszegénység csökkentésére, a kiszolgáltatott rétegek, szegregált csoportok elérésére, s nem utolsósorban jelentős gazdaságélénkítő hatással bírna, az így megszerzett jövedelem elköltésén keresztül. Ilyen módon nem egy célzott támogatás, hanem univerzális, s minden

³³ „The solution to poverty is to abolish it directly by a now widely discussed measure: the guaranteed income.” Martin LUTHER KING JR.: *Where Do We Go from Here: Chaos or Community*, 1967, Part 5, Chapter 5, <https://medium.com/basic-income/martin-luther-king-jr-on-the-record-for-a-guaranteed-income-b47b58b41e93>, 2021. január 9.

³⁴ Ezen a ponton kiemelném azon aktuális polgári kezdeményezést, mely a feltétel nélküli alapjövedelem bevezetését célozza az Európai Unióban. A kezdeményezés nyilvántartásba vételére 2020. május 15-én került sor. A kezdeményezés alapvető tárgya, hogy a feltétel nélküli alapjövédelmek bevezetésre kerüljenek az EU egészében, amely a gazdaságpolitika részeként mindenki számára biztosítaná az anyagi biztonságot és a társadalomban való részvétel lehetőségét. Kiemelik továbbá, hogy ezen célt úgy kell elérni, hogy közben ne kerüljön sor a Szerződések által az EU-ra ruházott hatáskörök átlépésére. A pontos célkitűzés szövegéről lásd bővebben: „*A feltétel nélküli alapjövedelem bevezetése az EU egészében*” elnevezésű javasolt európai polgári kezdeményezésről. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32020D0674>; Lásd erről továbbá: MÉLYPATAKI Gábor Minimálbér – minimáljövedelem – feltétel nélküli alapjövedelem? In: *Erdélyi Jogélet* (szerk. Vallasek Magdolna) (4), Scientia Kiadó, 2021, 95–109., <https://doi.org/10.47745/ERJOG.2020.04.08>.

egyéb szociális juttatást kiváltó eszköz lehetne napjainkban.³⁵ Véleményem szerint, tekintettel arra, hogy alanyi jogon illetné meg a társadalom tagjait – rászorultságtól és munkavállalási hajlandóságtól függetlenül – számos veszélyt hordozna magában, s jelentős változtatások nélkül nem feltétlenül váltaná be maradéktalanul a hozzá fűzött reményeket. Egyrészt fennállna annak a kockázata, hogy az egyéneket inkább inaktivitásra ösztönözzé, másrészt pedig mindez rendkívüli mértékű anyagi források összpontosítását igényelné, amelyek kapcsán az állami kiadások drasztikus emeléséből fakadóan feltételezhetően adóemelések nyomán lehetne megfelelő mennyiségű forrást biztosítani. Mindezek mentén nézetem szerint a felvázolt elképzeléseknek megfelelő megvalósítás számos kockázati tényezőt rejt magában, melyek alapjaiban megkérdőjelezhetővé tennék a megvalósítás és a kitűzött célok tényleges elérését, s hosszú távú biztosíthatóságát. Ezzel szemben álláspontom szerint szükséges élesen elkülöníteni azokat a speciális helyzeteket, amelyek alapjaiban rendítik meg a társadalom és a gazdaság működésének egészét; ilyennek tekinthető a napjainkat is jelentősen befolyásoló koronavírus-világjárvány.³⁶

A vírus gyors terjedésének megfékezése érdekében egyre nagyobb szerepet kaptak az újfajta munkavégzési viszonyok azon tevékenységek esetében, melyek kapcsán megoldható – tipikusan az irodai munkák esetében –, hogy a munkavállalók a szerződésük szerinti munkavégzési helytől eltérően, otthonról végezzék el feladataikat. Hazánkban a vírushelyzet beköszönte előtt viszonylag ritkábban éltek a felek az otthoni munkavégzés lehetőségével, azonban a karantén időszaka alatt tömegessé és sokak számára népszerűvé vált, mivel így időt, a munkaadók pedig az utazás finanszírozásából eredő költségeket tudták csökkenteni, nem mellesleg pedig természetesen a személyes munkavégzés mellőzése tekinthető a leghatékonyabb megoldásnak a foglalkoztatottak és a foglalkoztatók egészségének megőrzésében. Azonban, sajnálatosan minden iparágra kiterjedően az otthoni munkavégzés, valamint a távmunkavégzés lehetősége nem képzelhető el, melynek eredményeként a vírushelyzet következtében a gazdaság számos iparágának működése teljes mértékben ellehetetlenült, – gondoljunk ebben a körben példának okáért a szolgáltatóipar vagy az előadó-művészet területére – súlyos foglalkoztatási válsághelyzetet eredményezve. Legnehezebb helyzetbe ennek következtében azok kerültek, akik, állásuk elvesztését követően az ellátórendszer sem tudott megfelelő segítséget nyújtani, mert adott esetben akár egyáltalán nem voltak jogosultak munkanélküli

³⁵ Feltétel nélküli alapjövedelem. Országgyűlés Hivatala, Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság, 2017/52., 2017. június 7. https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_52_feltetel_nelkuli_alapjovedelem.pdf/.

³⁶ A világjárvány kialakulását megelőzően az új típusú megbetegedés első mozzanata jól körülírható. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) kínai irodájához 2019. december 31-én érkezett bejelentések alapján a közép-kínai Hubei tartományának székhelyén, Wuhanban ismeretlen eredetű tüdőgyulladásos megbetegedéseket regisztráltak, amelyek okozójaként a kínai hatóságok 2020. január 7-én új típusú koronavírus (SARS-CoV-2) azonosítottak. Lásd: *Tájékoztató az új koronavírus (COVID-19) megbetegedésekkel kapcsolatban*. <https://konzuliszolgalat.kormany.hu/koronavirus>, 2020. szeptember 27.

ellátásra. A szociális biztonsághoz való jog megfelelő szintű érvényesítése véleményem szerint az állam elsődleges feladatai között kell, hogy szerepeljen pandémia idején, hiszen az emberi élet védelmén túlmenően kiemelten fontos, hogy a járvány következtében a legkiszolgáltatottabb helyzetbe kerülő tömegek hatékony állami segítségben részesüljenek a létfenntartás érdekében. Okkal vetődik fel a kérdés; vajon a feltétel nélküli alapjövedelem bevezetése ilyen időszakokban megfelelő megoldást jelenthet-e a foglalkoztatási válsághelyzetek kezelésére. S amennyiben igen, adott esetben a hátrányosabb helyzetbe kerülő rétegek, vagy a társadalom egészének vonatkozásában?

Az alapjövedelem lényegi vonásainak feltérképezése érdekében szükséges különbséget tenni minimálbér és alapjövedelem között. Egyetértek Mélypataki Gábor álláspontjával, amely szerint a meghatározott munkavégzés fejében járó minimálbérhez képest az alapjövedelem egy jóval tágabb kategóriát képez az adójogi és szociális jogi rendelkezések fényében.³⁷

Az alapjövedelem koncepciójának megvalósíthatósága kérdésében véleményem szerint az alanyi jogi szinten történő elismerés kérdésében való döntés bír kiemelt szereppel. Nézetem szerint, különösen veszélyhelyzeti időkben kulcsfontosságú adott államon belül a szociális biztonsági rendszerek megfelelő szintű működtetése, melynek érdekében a központi források megfelelő átcsoportosítása is elképzelhető lehet, törekedve ezáltal a munkaerőpiac legkiszolgáltatottabb rétegeinek megóvására. Ezen túlmenően, a konstrukció bevezetése, a gazdasági versenyképesség fenntartásához hozzájárulva biztosíthatná, hogy az alapjövedelemben részesülők is bár korlátozottabban, de mégis vásárlóerőt képezzenek az országban. Számos európai államban születtek kísérletek a feltétel nélküli alapjövedelem konstrukciójának bevezetésére és fenntartására, s napjaink járványhelyzetére tekintettel feltehetőleg egyre több és jobban kidolgozott koncepcióval ismerkedhetünk meg.

Összegző gondolatok

Jelen tanulmányban a szociális biztonsághoz való jog egyes aspektusait vizsgáltam, a hazai szabályozás keretein túllépve, feltérképezve a nemzetközi vonatkozások bizonyos kérdéseit.

Vizsgálódásom során, kiemelkedő jelentőségűnek vélem a szociális biztonsághoz való jog – összességében a gazdasági és szociális jogok – szabályozási háttérének formálódását. Mérőföldkövet jelentett ennek kapcsán a II. világháborút követő időszak, mely megalapozta és elősegítette az emberi jogok koncepciójának és védelmének kialakulását, fundamentális alapokat lefektetve ezáltal jelen korunk jogalkotási környezetének.

³⁷ „Fontos azt látnunk, hogy míg a minimálbér a munkajogi, foglalkoztatáspolitikai eszközön keresztül próbálja megoldani a problémát, addig a minimál- vagy garantált jövedelem ösztársadalmi szinten a társadalomban meghatározott minimális életszínvonalhoz kapcsolódóan.” Ld. MÉLYPATAKI: i. m. 103.

Véleményem szerint, a nemzetközi jogi szabályozási háttér megfelelő kereteket fektet le, ám hosszú távon a siker kulcsa a hatékony és gyors alkalmazkodóképesség az államok részéről és a nemzetközi jogalkotásban, tekintettel a globalizációs folyamatok megállíthatatlan térnyerésére. Álláspontom szerint a szociális biztonsághoz való jog a 21. század folytonosan változó gazdasági és társadalmi környezetében egy olyan jogosultságot takar, mely valójában jóval sokrétűbb és összetettebb fogalmat fed le a megváltozott globális környezetre tekintettel. Ebből adódóan, lényegesen nagyobb feladatot jelent ezen jogosultság minden aspektusra kiterjedő elemzése. Ám, az kétséget kizáróan rögzíthető, hogy a társadalmi és gazdasági meghatározottság globális viszonylatban megkerülhetetlen kiindulási alapot jelent a minél szélesebb körű vizsgálat és megértés érdekében. Mindez tetten érhető az egyes államok és egyének szintjén egyaránt, folyamatosan éreztetve hatásukat. Hiszen az egyes államok gazdasági stabilitása képezi a kiindulási alapot az adott országban kialakításra kerülő szociális ellátórendszer milyensége, hatékonysága kapcsán, amely az alapvető kereteit jelenti annak, hogy az egyének ténylegesen milyen módon kapnak lehetőséget majd arra, hogy az őket megillető szociális biztonsághoz való jog érvényesüljön a vonatkozásukban. Egy jól működő államban pedig a kiépített szociális ellátórendszer működése megfelelő képet adhat arról, hogy a szóban forgó állam – nemzetközi viszonylatban is – a gazdasági stabilitás mely lépcsőfokán áll, valós képet adva ezen alapvető jog egyének szintjén való érvényesüléséről egyaránt.

Felhasznált irodalom

- [1] A bizottság (EU) 2020/674 végrehajtási határozata (2020. május 15.). A *feltétel nélküli alapjövedelem bevezetése az EU egészében* elnevezésű javasolt európai polgári kezdeményezésről. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32020D0674>.
- [2] *Feltétel nélküli alapjövedelem*. Országgyűlés Hivatala, Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság, 2017/52., 2017. június 7. https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_52_feltetel_nelkuli_a_lapjovedelem.pdf/, 2020. december 28.
- [3] Friedrich August HAYEK: *Law legislation and liberty*. Routledge and Keegan Paul, London, 1976.
- [4] HUNGLER Sára: Nemzeti érdekek és szociális integráció az Európai Unióban – az európai jogok szociális pillérének kísérlete az integrációra. *Állam- és Jogtudomány*, LIX. évfolyam, 2018/2., 36–52.
- [5] JAKAB Nóra – MÉLYPATAKI Gábor – SZEKERES Bernadett: *A szociális biztonság nemzetközi kérdései*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2016.

-
- [6] JAKAB Nóra – MÉLYPATAKI Gábor – SZEKERES Bernadett: *A szociálpolitika jogi alapjai a XXI. század társadalmi kihívásainak tükrében*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2017.
- [7] KARDOS Gábor: A szociális jogok jogi kikényszeríthetőségének lehetőségei. *Esély* 1996/6., 21–32.
- [8] KISS György: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*. Justis Bt., Pécs, 2010.
- [9] KLEMENCSECS Andrea: Az Emberi Jogok Európai Bírósága által előidézett változások a magyarjogrendszerben. *Pro Futuro* 2015/2., 109–122, <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2015/2/5389>.
- [10] KOVÁCS Péter: *Nemzetközi közjog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2011.
- [11] Martin LUTHER KING JR.: *Where Do We Go from Here: Chaos or Community*. 1967, Part 5, Chapter 5, <https://medium.com/basic-income/martin-luther-king-jr-on-the-record-for-a-guaranteed-income-b47b58b41e93>, 2021. január 9.
- [12] MÉLYPATAKI Gábor: Minimálbér – minimáljövedelem – feltétel nélküli alapjövedelem? *Erdélyi Jogélet* (szerk. Vallasek Magdolna) (4), Scientia Kiadó, 2021, 95–109., <https://doi.org/10.47745/ERJOG.2020.04.08>.
- [13] Preambulum: Európai Szociális Karta (Torino, 1961. október 18.), 1999. évi C. törvény az Európai Szociális Karta kihirdetéséről.
- [14] ROBERT ALEXANDER: *Theorie der Grundrechte*. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1996.
- [15] SCHMIDT Péter: A gazdasági, szociális, kulturális jogok természetéről. *Jogtudományi Közlöny* 1979/11., 705–712.
- [16] SCHMIDT Péter: Még egyszer a szociális jogok természetéről. *Acta Humana* 1994/14., 3–9.
- [17] SULYOK Gábor: *A nemzetközi jog és a belső jog viszonyának alaptörvényi szabályozása*. 2012, 17–60., <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2012/1/sulyok.pdf>, 2020. augusztus 29.
- [18] *Tájékoztató az új koronavírus (COVID-19) megbetegedésekkel kapcsolatban*. <https://konzuliszolgalat.kormany.hu/koronavirus>, 2020. szeptember 27.
- [19] 56/1995. (IX. 15.) AB határozat.